

Голові разової спеціалізованої вченої ради
ДФ 12.093.007
для проведення захисту дисертації

доктору економічних наук, доценту
Маріупольського державного університету
Володимиру ПАНЧЕНКУ

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора економічних наук, професора
РЕЗНІКОВОЇ Наталії Володимирівни
на дисертацію ФЕДОРОВА Едуарда Володимировича на тему
«Формування економічної безпеки України в контексті сучасних
глобальних викликів»»,
подану до захисту в разову спеціалізовану вчену раду
ДФ 12.093.007 Маріупольського державного університету
на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 292 «Міжнародні економічні відносини»

Актуальність теми дослідження та її зв'язок з науковими програмами, планами, темами

Дослідження глобальних викликів з позицій світового господарства і міжнародних економічних відносин формує запит на загальнонауковий міждисциплінарний аналіз нинішніх проблем як побічного результату процесу глобалізації, що викликано не лише об'єктивною актуальністю, а й суперечливістю трактувань багатьох їхніх аспектів, таких як: сутність, форми прояву, соціальні, економічні, безпекові, технічні, технологічні та інші детермінанти, хронологічні межі, перспективи розвитку тощо.

Складність в ідентифікації глобальних ризиків в системі міжнародних економічних відносин пов'язана з їхньою суб'єктивізацією, адже, на відміну від поняття «виклик», якому притаманний загальний, об'єктивний та кумулятивний характер, та поняття «загроза», яке за своєю сутнісною ознакою є об'єктивно-суб'єктивним, поняття «ризик» характеризується суб'єктивно-об'єктивним та ймовірним характером. Дедалі активніше при спробі виокремлення ключових глобальних ризиків дослідники апелюють до понять «економічної безпеки» та «сталого розвитку». «Стійкість» постає як основа для нової концепції управління ризиками, адже вона відноситься до всіх етапів їхнього управління і є невіддільною від поняття «зміни»: готовність до змін, пом'якшення наслідків змін, реагування на зміни та відновлення після змін, що вимагає ревізії підходів до осмислення економічної безпеки. В умовах фінансової глобалізації будь-які ризики — мінливі (політичні, регуляторні, економічні, соціальні, технологічні, торговельні та інші) чи фізичні (екстремальні, військові, погодні,

кліматичні) — прямо чи опосередковано через дію множинних трансмісійних каналів та викликаних ними спілловвер-ефектів впливають на глобальну економічну кон'юнктуру та, зокрема, на особливості та умови виробництва, розподілу, обміну та споживання, а відтак — на економічну безпеку держав. Все вище викладене визначає актуальність дисертаційного дослідження Федорова Едуарда Володимировича на тему «Формування економічної безпеки України в контексті сучасних глобальних викликів» і детермінує його теоретичну й практичну значущість.

Дослідження виконано відповідно до напрямів науково-дослідної роботи кафедри економіки та міжнародних економічних відносин Маріупольського державного університету, зокрема науково-дослідних тем «Теоретико-методологічне забезпечення та розробка інструментарію модернізаційної моделі регіонального розвитку в нових територіально-просторових умовах» (номер державної реєстрації №0118U000551), «Формування економічної безпеки країн Центральної та Східної Європи в міжнародному безпековому середовищі» (номер державної реєстрації №0121U110940).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність

Зміст дисертаційної роботи дозволяє визначити теоретико-методологічні положення, практичні висновки і рекомендації, які характеризуються науковою новизною, сформульовані автором самостійно і відображають його науковий внесок у дослідження та обґрунтування науково-прикладних засад формування економічної безпеки України, яке відбувається під впливом сучасних глобальних викликів.

Основні положення, викладені в роботі, ґрунтуються на глибокому теоретичному аналізі сучасного глобалізаційного дискурсу, теорій та концепцій безпеки національної економіки. Проведене дослідження ґрунтується на використанні сукупності загальнонаукових та спеціальних методів, які забезпечили його концептуальну єдність, вирішення задач дослідження, зокрема: метод аналізу та синтезу, сходження від абстрактного до конкретного (для встановлення багатоаспектних ознак сучасних викликів, загроз та ризиків, виявлення типологізації складових глобальних процесів), порівняння (для дослідження міжнародної практики регламентації процедур оцінювання та управління ризиками), статистичного та компаративного аналізу (для оцінки впливу сучасних ризиків на безпековий розвиток України, оцінки рівня тінізації економіки України, вимірювання основних індикаторів безпеки, профілювання ризиків безпекового розвитку), методи побудови багатовимірних середніх та конструювання інтегральних показників (для отримання інтегральної оцінки економічного та соціального ризику безпеки розвитку для України), методи факторного аналізу та прогнозування (для надання прогнозних оцінок рівня вразливості національної економіки), метод експертного

оцінювання з використанням анкетування, методи рейтингування (для побудови профілю внутрішніх ризиків безпеки соціально-економічного розвитку України) тощо.

Матеріал дисертаційної роботи викладено достатньо послідовно, завдяки чому ясно та легко простежується логіка дослідження. Одержані наукові результати характеризуються аргументованістю, достовірністю, високим рівнем оволодіння методологією наукової діяльності, що підтверджується повнотою аналізу достатнього масиву спеціальної літератури, першоджерел за темою дослідження.

Наукова новизна положень і результатів, одержаних особисто здобувачем та поданих на захист

Наукова новизна отриманих в процесі дослідження результатів полягає у поглибленні теоретико-методологічних засад дослідження проблем формування економічної безпеки національної економіки та розробці науково-практичних рекомендацій щодо удосконалення механізмів оцінювання та управління ризиками економічної безпеки України в контексті сучасних глобальних викликів.

Серед основних досягнень дисертаційної роботи Федорова Е.В., що дозволяють підтвердити наукову новизну, на наш погляд, можна виділити наступні:

удосконалення науково-теоретичних підходів щодо дослідження економічної безпеки національної економіки шляхом визначення дуалістичного характеру впливу сучасного глобального середовища на формування економічної безпеки країни, визначення площини складної взаємодії викликів, загроз, ризиків безпеки;

удосконалення регламентації процедур оцінювання та управління ризиками на національному рівні, що ґрунтується на ризик-орієнтованому підході в системі забезпечення безпеки національної економіки, профілювання ризиків безпеки, практичним результатом якого стане створення Національного профілю ризиків безпеки розвитку;

подальший розвиток методичних підходів дослідження безпекового розвитку національних економік в структурі глобального економічного простору шляхом системної ідентифікації та класифікації глобальних процесів, що впливають на національне безпекове середовище і мають враховуватися у системах моніторингу безпеки, за рахунок їх групування за конкретними ознаками (послідовності прояву у кожному емпіричному випадку, галузевого охоплення та можливості прояву у різних сферах безпекового середовища, можливості передбачення та ступеня відкритості прояву);

обґрунтування виокремлення в структурі сучасного глобального процесу загальноглобалізаційної, міжнародно-правової, пандемічної складових, що доповнюють раніше встановлені складові (економічну, соціально-демографічну, природно-екологічну, інформаційно-технологічну, політико-ідеологічну та воєнну, культурно-цивілізаційну та

релігійну), які визначають сучасний характер трансформацій глобального безпекового середовища;

систематизація теорій та концепцій тіньової економіки за логіко-послідовною та історичною еволюцією, розвитку існуючої методологічної основи, шляхом доповнення раніше обґрунтованих принципів (структурності, адаптивності, мережовості, дуалістичності, спільної мотивації та взаємодоповненості із офіційною економікою), до яких запропоновано включення принципів: поліструктурності, багаторівневості, перманентності тощо.

Значимість результатів дослідження для науки і практики, рекомендації щодо їх використання

Наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані у дисертаційній роботі обґрунтовані, висновки відповідають поставленим завданням, рекомендації доведені до рівня практичного впровадження, що підтверджують відповідні документи.

Рекомендації, пропозиції та одержані результати впроваджено: на загальнодержавному рівні: Комітетом Верховної ради України з питань фінансів, податкової та митної політики (акт від 09.08.2023р.), Бюро економічної безпеки України (акт від 27.07.2023р.); на регіональному рівні: Житомирською обласною державною адміністрацією (довідка від 01.08.2023р. №4191/2-23/44); на рівні підприємств і організацій: ТОВ «АРТЕЙЛ» (довідка №28-07-01 від 28.07.2023р.), ТОВ «Українська постачальна група» (довідка №УПГ/31/07-23 від 31.04.2023р.), ГО «Національна колегія економічної безпеки та захисту інвестицій» (довідка №27.07.2023 №1505), у навчальному процесі Маріупольського державного університету (акт впровадження №01-32/392 від 26/07/2023р.).

Особистий внесок здобувача

Основні положення дисертаційної роботи, висновки та практичні рекомендації оприлюднені автором і пройшли апробацію на науково-практичних конференціях та круглих столах. Результати дослідження опубліковано в 21 науковій праці загальним обсягом 10,56 д.а. (особисто автора – 7,88 д.арк.), серед яких 1 колективна монографія (у співавторстві), 1 стаття у зарубіжних наукових виданнях, які індексуються у наукометричних базах Scopus та Web of Science, 6 статей у вітчизняних наукових фахових виданнях.

Оцінка ідентичності анотації та основних положень дисертації

Аналіз змісту анотації та основних положень тексту дисертаційної роботи Федорова Е.В. свідчить про їхню повну ідентичність в частині формулювання теми, об'єкту, предмету, завдань, положень, новизни, висновків до розділів, загальних висновків. Загалом зміст анотації відтворює інформацію про методологію дослідження, способи аргументації положень, основні ідеї дисертації.

Дисертаційна робота перевірена на унікальність тексту за допомогою он-лайн сервісу пошуку плагіату «Unicheck», порушень академічної доброчесності не виявлено.

Основні положення дисертації, що задекларовані здобувачем містять елементи наукової новизни, рівень яких визначено коректно. Структура й обсяг роботи відповідають встановленим вимогам. Анотація роботи дає повну уяву про виконану роботу.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації

Позитивно оцінюючи дисертаційну роботу Федорова Е.В., слід зазначити, що мають місце деякі зауваження і побажання, а окремі висновки автора є дискусійними і потребують подальшого обґрунтування.

1. Досліджуючи процеси тінізації економіки України і визначаючи їх як загрозу національної економічної безпеки, автор виокремлює три групи факторів – економічні, інституційні та морально-етичні (с.141-143), оминаючи фактор впливу, який пов'язаний із поглибленням інтеграції національної економіки до світового господарства, збільшенням рівня її відкритості. Фактично, нелегальна економічна діяльність, організована злочинність, які набули транснаціонального характеру, стали особливим ризиком для розвитку як світової, так і національної економіки.

2. Транснаціональна злочинність потребує спільної діяльності з боку міжнародного співтовариства. У роботі автор пропонує (с.214) напрями розвитку співпраці між відповідними інституціями на різних етапах боротьби із злочинами в економічній та фінансовій сфері. Однак, інституційні матриці відрізняються за відповідними системами базових інститутів, що забезпечують функціонування та регламентацію економічних та політичних процесів, історичний та культурний розвиток, розвиток та вплив ідеології тощо. Відповідно, різні за своєю системоутворюючою суттю інститути формують різні фундаментальні фактори функціонування економічних систем у довгостроковій перспективі. Саме цим пояснюється посилення тероризму у світі. Від так, можливість консолідованої діяльності міжнародного співтовариства стає вкрай проблематичною.

3. У роботі автором проведено ґрунтовне дослідження сучасних практик впровадження систем оцінки ризиків безпеки в деяких країнах світу, що дозволило виокремити як спільні риси, так і певні відмінності в різних соціально-економічних системах. Фактично, це могло б стати підґрунтям визначення відповідних моделей наявних механізмів національних систем оцінювання ризиків, що значно посилило би науково-методичні засади дослідження безпекового розвитку національних економік.

4. За результатами дослідження світових практик оцінювання ризиків у роботі запропоновано (п.1.3.) та апробовано (п.3.1) авторський підхід до вимірювання ризику безпекового розвитку країни, з позицій впливу ризиків і загроз. Із урахуванням формування регіональних

комплексів безпеки у світовому господарстві (зокрема, європейського), потребує відповідної аргументації застосування запропонованого інструментарію саме до безпекового розвитку регіональних об'єднань.

5. В умовах війни та, відповідно, високого ступеню невизначеності загального безпекового середовища, будь-яке прогнозування макроекономічного характеру є складним завданням. Грунтуючись на звітній інформації НБУ, автор обґрунтовує певні припущення при формуванні відповідних прогнозних оцінок (с.156-161). Із урахуванням високих безпекових ризиків доцільно було б провести компаративний аналіз декількох прогнозних сценаріїв відновлення економічного потенціалу України.

Зазначені зауваження та дискусійні положення не знижують загальної позитивної оцінки виконаного дослідження і не зменшують наукового внеску та практичної цінності виконаної роботи.

Загальний висновок

Проведене вивчення та всебічний аналіз дисертаційної роботи Федорова Е.В. дозволяє зробити висновок, що за своїм змістом, теоретичним рівнем і практичною значимістю вона є завершеною кваліфікаційною науковою працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують конкретне наукове завдання поглиблення теоретичних засад, удосконалення методичних положень та розробки практичних рекомендацій щодо формування економічної безпеки України в контексті сучасних глобальних викликів.

Таким чином, дисертаційна робота на тему «Формування економічної безпеки України в контексті сучасних глобальних викликів» відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами) та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України №44 від 12 січня 2022р., а її автор - Федоров Едуард Володимирович, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 292 «Міжнародні економічні відносини».

Офіційний опонент,
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри світового господарства і
міжнародних економічних відносин
Навчально-наукового інституту
міжнародних відносин
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

10.11.

Резнікова
Наталія
Володими
рівна

Подписано
цифровою
подписью:
Резнікова Наталія
Володимирівна
Дата: 2023.11.10
19:25:28 +02'00'

Наталія РЕЗНІКОВА